

Կ Ե Ն Ս Ա Գ Ր Ա Կ Ա Ն

ԵՐԵՎԱՆԻ ՀՆԱՊԱՐԶԻ ՄԵՐ ՄԱՆԸ

Պրիկղընէն եկած հեռագիրը մը կը ծանուցանէ, թէ Ուրմիզը Ռասամ նշանաւոր հնայնոյց վարձանած է:

Ռասամ Ուրմիզը՝ հռչակաւոր ասորագէտը, 1826ին, Միջագետաց Մուսուլ քաղաքը ծնած է: Արդէն քսան տարեկան եղած ատեն, Լայար երեւելի հնագիտին օգնականն էր իր խուզարկութեանցը մէջ: 1847ին Լայարին հետ Լոնդոն եկաւ, ետքէն 1849ին ետ դարձաւ իրեն հետ մէկտեղ՝ անոր երկրորդ ճամբորդութեանը: 1851ին Լայար՝ զինք իրեն տեղը զննելով՝ գտաւ Ռասամ Նինուէի մէջ՝ Ասորբանիպալի պալատը, որուն քանդակագործ արուեստակերտներն ու շինուածոց զարդարանքները՝ Պրիկղէ Մուզէուսին մէջ տեղաւորուեցան: — 1854ին Անգղիա դառնալով՝ տէրութեան պաշտօնին մէջ մտաւ: Ինքն էր 1861ին անգղիական կառավարութեան երեսփոխանը՝ Մասգադի սուլդանին քով: 1865ին Թէոֆորոս Նէկուլին, Արեւմտեան թագաւորին գնաց գնապետութեամբ, որ զինք կայանաւորեց: Ազատելէն ետեւ, առանձինն երկասիրութեամբ մը հրատարակեց գնապետութեան ատեն ստացած փորձառութիւններն եւ այս միջոցիս ըրած խուզարկութեանց արդիւնքները: 1876ին բրիտանական թանգարանը (British Museum) զինք՝ Ասորեստան ու Հայաստան խաւրեց, նորագոյն հնախօսական խուզարկութիւններ ընելու: Ռուսական-Տաճկական պատերազմին ատեն, անգղիական արտաքին գործոց պաշտօնարանին յանձնարարութեամբ՝ Գորը Ասիայի եւ Քրիստոնէականի մէջ — հոն տեղի քրիստոնէից — յարաբերութիւններն ուսումնասիրեց: 1895ին՝ իր նորագոյն խուզարկութեանց արտադրութիւնը՝ Իւր Asshur and the Land of Nimroud տիտղոսով հրատարակեց:

ՄԱՅԵՆԱԽՕՍԱԿԱՆ

Études sur la miniature arménienne par le R. P. Seraphin Abdullah et Frédéric Macler. Paris, Librairie Paul Geuthner, 1909, 4e, 41 pp. (Extrait de la Revue des Études Ethnographiques et Sociologiques, 1909.)

Աւելի բան կը խոստանայ մատենիս խաղիւն, քան որ բովանդակութիւնը կը ներկայացնէ: Ուսումնասիրութիւնը նուիրուած է յատկապէս Ինձիճեան Հնավաճառի Յայմասուրէի քննութեան: Ի՞նչ է Ինձիճեանի Յայմասուրէը:

Ինձիճեան հնավաճառն ի Պարիս ընդունած է զայն Սերաստիայի կողմէրէն: Չեռագ'ը՝ 415×300 միլիմ. մեծութեամբ, 587 խղիթով՝ գրուած է Իւլի վրայ Բուլգէր յամի 1683 թուական քաղաքը ձեռամբ Ըօշեցի Մկրտում անուն գրչի:

Չեռագիւն այսպիսի հնութեամբ չունի զրաւիչ հանգամանք մը: Իւր հրապուրանքն կը կայանայ 366 մեծագիր եւ փոքրագիր մանրանկարներու վրայ, զորոնք նկարած է Մկրտում սքանչելի արուեստով:

Ուսումնասիրողը տուած են Չեռագրէն 20 մեծագիր եւ փոքրագիր լուսանկար (փագոյն), որոնք կը ներկայացնեն խորաններ (թ. 1, 5—7), պատկերներ (երկրպագութիւն մոգոց, թ. 8, Զարուլին քրիստոսի, թ. 20), Կիմանկարներ (Յովհ. Մկրտում, թ. 9—10, Ճգնաւորներ, թ. 11—12, Բարձումա, թ. 11, Ս. Թադէոս, թ. 14, Ս. Նիկողայոս, թ. 15, Ս. Կիրեղ, թ. 16, Մատթէոս Աւետ. թ. 17, Դանիէլ, թ. 18, Տրդատ, թ. 19) եւ գրեր (8, թ. 2, 3, 4, թ. 3):

Մանրանկարները շատ գեղեցիկ են, որոնց մէջ կը նշմարեն ուսումնասիրողը պարսկական եւ բիւզանդական ազդեցութիւն: Մկրտում նկարիչը բացի այս Յայմասուրէէն ունի դեռ ուրիշ ձեռագիրներ, որոնցմէ 4 հատ կը տեսնուին Ինձիճեանի քով (Հմմտ. էջ 5—6): Արդեօք Մկրտում կամ Մկրտիչ նկարիչ չէ աշակերտած Մինաս Զուղայեցւոյ քով, որ այս միջոցները (1620—80) ծագեալ է ի Զուղայ (տես Ա. Դաւրիժ. էջ 276). այս մասին որ եւ իցէ յիշատակութիւն չտեսնուի:

Յայմասուրէի քննութեան կցած են նաեւ ուրիշ տեղեկութիւններ հայ ձեռագրաց եւ

Հնագրութեան վրայ, որոնք գրաւած են մատենին մեծագոյն մասը, այսպէս ցանկ մը Ինձիճեանի 24 ձեռագրաց (էջ 5—7), Սեբաստիա եւ Թուրատ քաղաքներու վրայ ծանօթութիւն մը (էջ 7—8), պատմական տեսութիւն Հայ Հնագոյն ձեռագրաց վրայ (էջ 12—24), ցանկ մը Հին վանօրէից եւ գրիչներու (էջ 25—27), ցուցակ Հնագոյն Հայ նկարազարդ ձեռագրաց գրուած 1000—1799 տարիներու մէջ (էջ 27—44) եւ վերջապէս քանի մը խօսք կին գրողներու եւ արուեստագէտներու վրայ (էջ 44—45):

Այս յաւելումով մասերը սակայն շատ հարեանցի կազմուած են եւ առանց քննութեան, նոյն իսկ առանց ծանօթութեան նիւթիս վերաբերեալ նորագոյն հետազոտութեանց, կէտ մը, զոր մէջ շատ պատուաբեր չենք տեսներ գիտուն ուսումնասիրողներու համար:

Հին զրոյցները, անձիզ տեղեկութիւնները Հայերէն ձեռագրաց, Հայ Հնագրութեան մասին կրկին ի մէջ կը բերուին անփոփոխ, որոնց մասին երկար գրուած է ժամանակաւ Հռոմէական էջերու մէջ եւ այլուր:

Հատ թերի եւ անձիզ ներկայացուած է Հայերէն Հին նկարազարդ ձեռագրաց ցանկը: Այնպէս շահագրգիռ չի տեսնուիր նորագոյն ձեռագրաց (1600—1800) ցանկը, որ շատ աւել թերի է: Զարմանալի կերպով անծանօթ մնացած է իրենց նաեւ Զաքարիա Գևորգեանցի նկարազարդ ընդօրինակութիւնն իսլաւոսլոնացի գրող, որուն մասին դեռ հերոս խօսք եղած էր Հռոմէական մէջ:

Հատ աւելի կը յուսայինք մենք գիտուն քննիչներէ Հայ մանրանկարչութեան մասին:

Հ. Ն. Ա.

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

INHALT

ՊԱՏՄԱՆԿԱՆ — Ա. Բ.: Նոյնաբնութեամբ քաղաքային դիւանատունը. 289:
 ԻՐԱՆԱՐԱՆԿԱՆ — Սաւոնիէի եւ յո. Միքիթի Գօշի Դատաստանագիրքը եւ Հայոց հին քաղաքացիական իրաւունքը. 292:
 ԼԵՃՈՒՆԱՐԱՆԿԱՆ — Գաբրիէլիէան Մ. Ս.: Ազնայ գաւառաբարոսը. 298:
 Վարդանան եւ Հ. Ա.: Հայերէն նոր քառեր Ս. Իրենէոսի «Յոյցք» եւ «Ընդդէմ հերձուածոց» գրքի մէջ. 301:
 ՄԱՏՆԱԳՐԱՆԿԱՆ — Վարդ Արեւիկոսի կախիկապոսի (հրտ. Հ. Ն. Ալիէան). 306:
 Աճառեան Հ.: Հայոց գրքերը. 311:
 ՏՆԴԱԳՐԱՆԿԱՆ — Թորգոմիան Վ.: Ժամօթագրութիւնը Ստամբուլի պատմութեան Նրեմլա Ալէպիի. 315:
 ԿՆՆԱՐԱՆԿԱՆ — Նրեմլիկի Նախուղի մը մասը. 319:
 ՄԱՏՆԱՐԱՆԿԱՆ — Etudes sur la miniature arménienne par le R. P. Seraphin Abdallah et Frédéric Macler (Հ. Ն. Ա.): 319:

GESCHICHTE — A. B.: Das städtische Archiv zu Elisabethstadt (in Ungarn) I. 289.
 JURISPRUDENZ — Samouelian H.: Das Rechtsbuch des Mechithar Gosh und das alte Zivilrecht der Armenier. 292.
 LINGUISTISCH — Gabriëlian M. S.: Der Dialekt von Akn. 298.
 Vardanian P. A.: Neue Wörter in den Schriften Irenäus. 301.
 LITERATURGESCHICHTE — Leben des hl. Aberkios, Bischof von Hierapolis (veröffentlicht von P. N. Akinian) 306.
 Adjarian H.: Die armenischen Schriften. 311.
 TOPOGRAPHISCH — Thorgomian V.: Noten zur Geschichte von Konstantinopel Eremia Çelebis. 315.
 NEKROLOG — Hormusd Raasam †. 319.
 REZENSION — Etudes sur la miniature arménienne par le R. P. Seraphin Abdallah et Frédéric Macler. (P. N. A.) 319.

ՀԱՐԱՐԱՆԻՉ ԵՒ ՊԱՏՄԱՆԱՏՈՒ ԽՄԱՐԳԻՐ Հ. ԱՎՓԱՅԷԼ Վ. ՊԱՐՈՆՅ
 ՎԻԵՆՆԱ. ՄԻԽԱԵԼԵՆՆ ԹԱՐԱՐԱՆ